

Waldemar Gos, Stanisław Hońko

KIERUNKI MODYFIKACJI NAUCZANIA RACHUNKOWOŚCI NA STUDIACH WYŻSZYCH

DIRECTIONS FOR MODIFICATION OF TEACHING ACCOUNTING IN HIGHER STUDIES

Instytut Rachunkowości, Wydział Nauk Ekonomicznych i Zarządzania, Uniwersytet Szczeciński
ul. Adama Mickiewicza 64, 71-101 Szczecin, e-mail: wgoss@wneiz.pl; honko@wneiz.pl

Summary. The article contains an analysis of survey about directions of accounting teaching in higher education. The proposals are the voice in the discussion on the implementation of the National Qualifications Framework.

Słowa kluczowe: efekty kształcenia, krajowe ramy kwalifikacji, program studiów, rachunkowość.
Key words: accountancy, learning outcome, study programs.

WSTĘP

Wdrażana obecnie reforma szkolnictwa wyższego odnosi się do wielu obszarów nauki i dydaktyki. Jednym z głównych celów tej reformy jest zwiększenie autonomii uczelni dzięki możliwości samodzielnego tworzenia kierunków studiów, co z założenia ma sprzyjać zwiększeniu elastyczności planów i programów kształcenia. Projektowanie programów studiów nie może odbywać się bez odpowiednich fundamentów. Taką funkcję mają pełnić krajowe ramy kwalifikacji wprowadzone od 1 października 2011 r. na mocy znowelizowanego prawa o szkolnictwie wyższym (Ustawa z 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym. DzU z 2005 roku, nr 164, poz. 1365, dalej: Ustawa o szkolnictwie wyższym). Ramy te zawierają opis kwalifikacji w zakresie wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych, którymi powinien charakteryzować się absolwent określonego kierunku. Obserwując projekty aktów wykonawczych związanych z wdrażaniem krajowych ram kwalifikacji, nie można oprzeć się wrażeniu, że mają one ogólny charakter i mogą być niewystarczającym wzorcem podczas tworzenia kierunków studiów z danej dziedziny. W związku z tym konieczne jest udzielenie odpowiedzi na kluczowe pytania dotyczące planów i programów studiów, takie jak:

- Czy minimalna liczba godzin będzie ogólnie określona?
- Czy zakres ogólnych kwalifikacji zostanie narzucony?
- Czy kryteria oceny jakości nauczania zostaną określone przez Polską Komisję Akredytacyjną?
- Czy program studiów powinien określać zakres obowiązkowych praktyk?

Biorąc pod uwagę stan prawny w czasie pisania artykułu, należy na wszystkie pytania udzielić odpowiedzi negatywnej. Konsekwencją braku wytycznych, poza zakładanym zwiększeniem autonomii uczelni, może być chaos organizacyjny, nieporównywalność oferty dydaktycznej poszczególnych ośrodków akademickich i brak możliwości oceny jakości programów studiów.

Celem artykułu jest analiza wyników ankiety przeprowadzonej podczas ogólnopolskiego zjazdu katedr rachunkowości wśród uczestników sesji poświęconej zmianom w nauczaniu rachunkowości na wyższych uczelniach.

MATERIAŁY I METODY

Główną metodą badań była metoda ankietowa. Autorzy sformułowali dziesięć pytań adresowanych do wybranej grupy respondentów specjalizujących się w nauczaniu rachunkowości. W badaniach posłużono się kwestionariuszem ankietowym (Kaczmarczyk 2003). Wybór tego instrumentu badawczego wynikał z możliwości szybkiego zbadania opinii wybranej grupy respondentów i przedstawienia im uzyskanych odpowiedzi.

KRAJOWE RAMY KWALIFIKACJI A NAUCZANIE RACHUNKOWOŚCI NA STUDIACH WYŻSZYCH. STAN PRAWNY I BADANIA ANKIETOWE

Jednym z celów reform szkolnictwa wyższego jest wdrożenie nowego modelu kształcenia, w którym zakłada się (Nowy model kształcenia, <http://www.nauka.gov.pl/szkolnictwo-wyzsze/reforma-szkolnictwa-wyzszego>, dostęp dn. 17.10.2011 r.):

- likwidację standardów kształcenia ustalanych przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego,
- możliwość samodzielnego tworzenia autorskich programów studiów przez uczelnie,
- wsparcie autorytetów naukowych, pracodawców i ekspertów podczas tworzenia programów studiów.

Wzorcem ułatwiającym tworzenie programów studiów przez uczelnie mają być krajowe ramy kwalifikacji. Jak przewiduje Ministerstwo, „[...] zmiana polegająca na wprowadzeniu Krajowych Ram Kwalifikacji może stanowić dla niektórych uczelni prawdziwe wyzwanie” (Nowy model kształcenia, <http://www.nauka.gov.pl/szkolnictwo-wyzsze/reforma-szkolnictwa-wyzszego>, dostęp dn. 17.10.2011 r.). Trudność może wynikać w fakt, że dotychczasowe plany studiów były tworzone według zasad określonych w Rozporządzeniu z 12 lipca 2007 r. w sprawie standardów kształcenia dla poszczególnych kierunków oraz poziomów kształcenia, a także trybu tworzenia i warunków, jakie musi spełniać uczelnia, by prowadzić studia międzykierunkowe oraz makrokierunki (DzU z 2007 r., nr 164, poz. 1166, ze zm.; dalej: Rozporządzenie w sprawie standardów kształcenia). Rozporządzenie to przestało obowiązywać wraz z wprowadzeniem nowelizacji ustawy o szkolnictwie wyższym, a zatem z dniem 1 października 2011 r.

Krajowe ramy kwalifikacji zostały zdefiniowane jako opis, poprzez określenie efektów kształcenia, kwalifikacji zdobywanych w polskim systemie szkolnictwa wyższego (Ustawa z dnia 27 lipca 1995 r. o szkolnictwie wyższym. DzU z 2005 r., art. 2, ust. 1, pkt 18 a). Natomiast przez efekty kształcenia należy rozumieć zasób wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych uzyskanych w procesie kształcenia przez osobę uczącą się (Ustawa o szkolnictwie wyższym z 2005 r., art. 2, ust. 1, pkt 18 c). Opis kwalifikacji absolwentów może nastąpić na różnym poziomie szczegółowości, a mianowicie może on obejmować kwalifikacje:

- ogólne,
- wydziałowe,
- kierunkowe,

- specjalizacyjne,
- przedmiotowe.

Zgodnie z delegacją zawartą w Ustawie o szkolnictwie wyższym zostało opracowane Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z 5 października 2011 r. w sprawie warunków prowadzenia studiów na określonym kierunku i poziomie kształcenia (dalej: Rozporządzenie w sprawie warunków prowadzenia studiów) oraz Rozporządzenie z dnia 2 listopada 2011 r. w sprawie krajowych ram kwalifikacji.

Program kształcenia obejmuje opis zakładanych efektów kształcenia i program studiów, stanowiący opis procesu kształcenia prowadzącego do uzyskania tych efektów (Rozporządzenie w sprawie krajowych ram kwalifikacji, par. 3). Program studiów obejmuje między innymi (Rozporządzenie w sprawie krajowych ram kwalifikacji, par. 5, ust. 1):

- sposoby weryfikacji zakładanych efektów kształcenia;
- plan studiów prowadzonych w formach stacjonarnej i niestacjonarnej;
- liczbę punktów ECTS możliwą do uzyskania w ramach zajęć z bezpośrednim udziałem nauczyciela akademickiego oraz liczbę punktów, którą może uzyskać student w ramach nauk podstawowych;
- minimalną liczbę punktów ECTS do uzyskania w ramach zajęć ogólnouczeniowych oraz na innym kierunku studiów;
- wymiar, zasady i formę odbywania praktyk, gdy są przewidziane w programie kształcenia.

W Rozporządzeniu w sprawie warunków prowadzenia studiów nie wskazuje się:

- relacji kwalifikacji ogólnych do specjalistycznych,
- relacji ćwiczeń do wykładów,
- minimalnej liczby godzin.

W §5, ust. 2 określa się jedynie, że 30% liczby punktów ECTS należy przypisać przedmiotom do wyboru. Można zatem stwierdzić, że Rozporządzenie ma charakter ogólny i nie określa warunków będących podstawą konstrukcji programu studiów.

Na uwagę zasługuje projekt Rozporządzenia w sprawie krajowych ram kwalifikacji, w tym opisów efektów kształcenia dla obszarów kształcenia, określający między innymi wymagania w zakresie wiedzy, umiejętności i kompetencji w obszarze nauk społecznych. Nie należy raczej spodziewać się wytycznych dla takich dyscyplin naukowych, jak rachunkowość i finanse. Opis efektów kształcenia dla ogólnego i praktycznego profilu studiów z obszarów nauk społecznych został ujęty w formie tabelarycznej w załączniku nr 2 do projektu rozporządzenia w sprawie krajowych ram kwalifikacji. W tabeli 1 przedstawiono przykładowe efekty kształcenia dla profilu praktycznego studiów I stopnia.

Przedstawione w tab. 1 efekty kształcenia mogą być trudne do powiązania z celami kształcenia księgowych ze względu na ich ogólny charakter. Pozostaje mieć nadzieję, że nie wszystkie opisane efekty będą uwzględnione przy projektowaniu programu studiów kształcących księgowych.

Brak ministerialnych wytycznych jest bodźcem do dyskusji w środowisku akademickim. Oczywiście, następstwem wdrożenia krajowych ram kwalifikacji będzie konkurencja między uczelniami w ramach podobnych kierunków. Aby konkurencja ta miała zdrowy charakter, konieczna jest wymiana poglądów i doświadczeń specjalistów w danej dziedzinie.

Tabela 1. Opis efektów kształcenia w zakresie nauk społecznych dla profilu praktycznego

Wiedza
Ma ogólną wiedzę o charakterze nauk społecznych, ich miejscu w systemie nauk i relacjach do innych nauk
Posiada ogólną wiedzę o relacjach między strukturami i instytucjami społecznymi i ich elementami
Zna rodzaje więzi społecznych odpowiadających studiowanej dyscyplinie i rządzące nimi prawidłowości
Ma wiedzę o człowieku, w szczególności jako podmiocie konstytuującym struktury społeczne i zasady ich funkcjonowania, a także działającym w tych strukturach
Zna metody i narzędzia oraz techniki pozyskiwania danych, właściwe dla tej dyscypliny, pozwalające opisywać struktury i instytucje społeczne oraz procesy w nich i między nimi zachodzące, ze szczególnym uwzględnieniem wybranych instytucji społecznych.
Posiada wiedzę o normach i regułach organizujących wybrane struktury i instytucje społeczne i rządzących nimi
Ma wiedzę o procesach zmian wybranych struktur i instytucji społecznych oraz ich elementów, o przyczynach, przebiegu, skali i konsekwencjach tych zmian
Ma wiedzę o poglądach i ich ewolucji na temat wybranych struktur i instytucji społecznych oraz rodzajów więzi społecznych
Zna i rozumie podstawowe pojęcia i zasady ochrony własności przemysłowej i prawa autorskiego
Umiejętności
Potrafi prawidłowo interpretować zjawiska społeczne odpowiadające studiowanej dyscyplinie (np. kulturowe, polityczne, prawne, ekonomiczne)
Potrafi wykorzystywać podstawową wiedzę teoretyczną do szczegółowego opisu i praktycznego analizowania jednostkowych procesów i zjawisk społecznych odpowiadających studiowanej dyscyplinie (np. kulturowych, politycznych, prawnych, gospodarczych)
Potrafi właściwie analizować przyczyny i przebieg konkretnych procesów i zjawisk gospodarczych odpowiadających studiowanej dyscyplinie (np. kulturowych, politycznych, prawnych, gospodarczych)
Potrafi prognozować praktyczne skutki konkretnych procesów i zjawisk społecznych (np. kulturowych, politycznych, ekonomicznych) z wykorzystaniem standardowych metod i narzędzi
Prawidłowo posługuje się systemami normatywnymi oraz konkretnymi normami i regułami (np. prawnymi, zawodowymi, moralnymi) w celu rozwiązania konkretnego zadania z zakresu studiowanej dyscypliny
Wykorzystuje zdobytą wiedzę, z uwzględnieniem umiejętności uzyskanych w drodze odbytej praktyki zawodowej
Analizuje proponowane rozwiązania konkretnych problemów i proponuje odpowiednie rozstrzygnięcia w tym zakresie, posiada umiejętność wdrażania proponowanych rozwiązań
Posiada umiejętność rozumienia i analizowania zjawisk społecznych
Posiada umiejętność tworzenia typowych prac pisemnych w języku polskim oraz języku obcym, uznawanym za podstawowy dla studiowanych dyscyplin humanistycznych [...]
Posiada umiejętność przygotowywania wystąpień publicznych w języku polskim oraz w języku obcym, uznawanym za podstawowy dla studiowania dyscyplin humanistycznych [...]
Kompetencje społeczne
Potrafi pracować w grupie, przyjmując różne role.
Potrafi kierować małym zespołem [...]
Potrafi określić priorytety służące realizacji określonego [...] zadania
Prawidłowo identyfikuje i rozstrzyga problemy związane z wykonywaniem zawodu
Umie uczestniczyć w przygotowaniu projektów społecznych [...]
Potrafi uzupełniać i udoskonalić nabytą wiedzę i umiejętności
Zna i potrafi stosować uwarunkowania ekonomiczno-prawne tworzenia i rozwoju form indywidualnej przedsiębiorczości w zakresie świadczenia usług związanych ze studiowaną dyscypliną.

Źródło: Rozporządzenia z 24 listopada 2011 r. MNiSW w sprawie krajowych ram kwalifikacji. DzU z 2011 r., nr 253, poz. 1520.

Z taką inicjatywą wyszli autorzy niniejszego artykułu podczas ogólnopolskiego zjazdu katedr rachunkowości, który odbywał się w dniach 21–23 września 2011 r. w Sopocie. Celem ankiety skierowanej do pracowników katedr rachunkowości było zebranie poglądów na temat:

- a) charakteru studiów z dziedziny rachunkowości, ze wskazaniem profilu ogólnoakademickiego lub praktycznego;
- b) zasad uznawania kwalifikacji uzyskanych na studiach i poza uczelnią.

Ankieta była anonimowa i obejmowała dziesięć pytań zamkniętych. Dodatkowo respondenci mieli możliwość wyrażania opinii i uzupełniania odpowiedzi w części ankiety nazwanej: Uwagi. Założono, że czas udzielania odpowiedzi wynosi około 20 min, a ich zebranie nastąpi niezwłocznie po wypełnieniu – zebrano 34 ankiety, osiągając stuprocentową zwrotność.

Ankieta obejmowała następujące pytania:

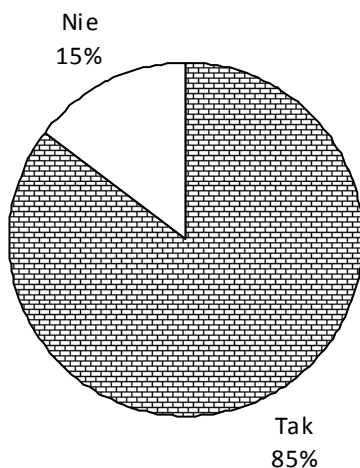
1. Czy rachunkowość powinna być odrębnym kierunkiem studiów?
2. Czy studia I stopnia powinny mieć charakter ogólny, praktyczny czy mieszany?
3. Czy studia II stopnia powinny mieć charakter ogólny, praktyczny czy mieszany?
4. Jaki udział procentowy w prowadzeniu zajęć powinny mieć osoby spoza środowiska akademickiego wykonujący zawód związany z księgowością (praktycy)?
5. Czy studia I stopnia powinny kończyć się pracą licencjacką czy egzaminem?
6. Czy studia II stopnia powinny się kończyć pracą magisterską czy egzaminem?
7. Czy należy uznawać kwalifikacje uzyskane poza uczelnią (np. doświadczenie zawodowe, szkoła średnia, kursy)?
8. Czy kursy zawodowe powinny podlegać akredytacji przez uczelnie?
9. Czy należy opracować odrębny standard kształcenia z zakresu rachunkowości obejmujący krajowe ramy kwalifikacji?
10. Czy z wytycznych Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego powinna wynikać minimalna liczba godzin zajęć z bezpośrednim udziałem nauczyciela akademickiego w programie studiów (np. 1800 h)?

WYNIKI BADAŃ ANKIETOWYCH

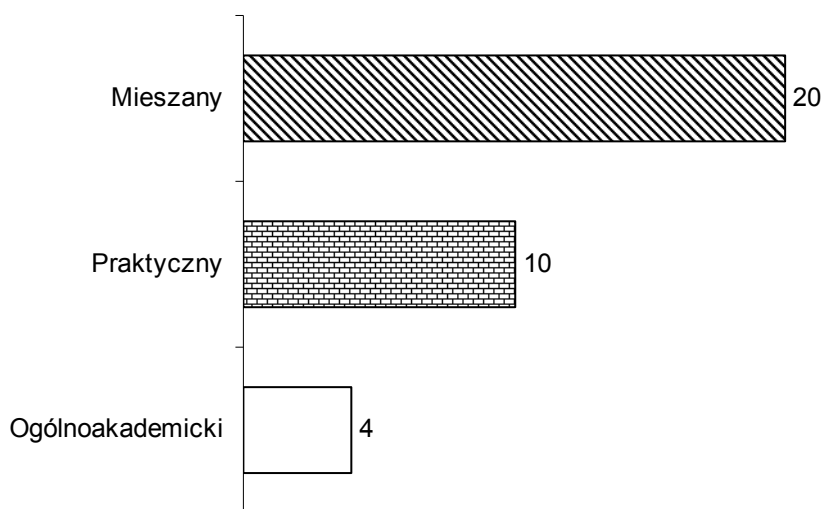
Na pierwsze pytanie 85% respondentów udzieliło twierdzącej odpowiedzi (rys. 1). Warto podkreślić, że bardzo prawdopodobne jest to, że bardzo respondenci pracują w katedrach rachunkowości. Mimo to nie ma pełnej zgodności w tym zakresie. Wydaje się więc, że kształcenie z zakresu rachunkowości można odbywać się również wspólnie z innymi dyscyplinami, na przykład na kierunku finanse i rachunkowość czy finanse i controlling.

Drugie i trzecie pytanie dotyczyło charakteru studiów I i II stopnia (rys. 2, 3). Większość respondentów opowiedziała się za mieszanym charakterem studiów – 20 wskazań. W przypadku studiów I stopnia 10 respondentów uważa, że powinny mieć one charakter praktyczny, natomiast 4 respondentów wskazało charakter studiów ogólnoakademicki.¹ W przypadku studiów II stopnia tylko 4 respondentów wskazało ich praktyczny charakter. Można więc stwierdzić, że według ankietowanych studia powinny mieć raczej charakter akademicki (wykształcenie ogólne) oraz częściowo powinny uczyć zawodu.

¹ Zgodnie z art. 2, ust. 1, pkt 18 c Ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym z dnia 25 lipca 2005 roku profil praktyczny obejmuje moduł zajęć służących kształtowaniu umiejętności. Natomiast profil ogólnoakademicki obejmuje moduł zajęć służących pogłębieniu wiedzy.

Rys. 1. Odpowiedzi na pytanie 1: Czy rachunkowość powinna być odrębnym kierunkiem studiów?

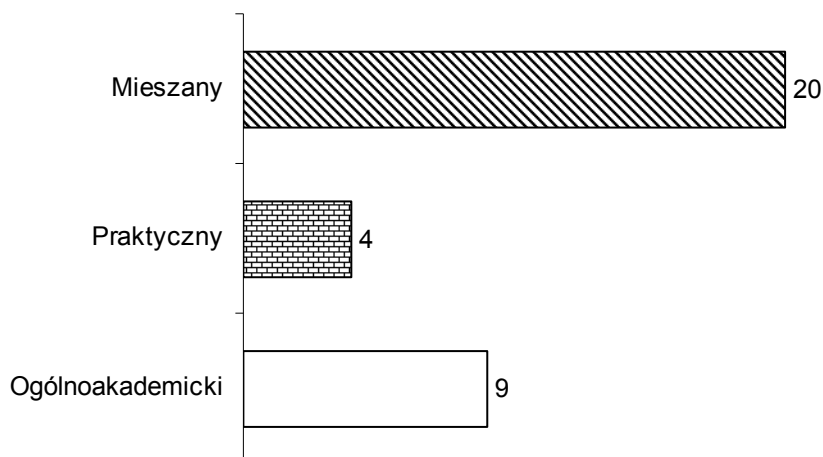

Rys. 2. Odpowiedzi na pytanie 2: Czy studia pierwszego stopnia powinny mieć charakter mieszany, praktyczny czy ogólnoakademicki?

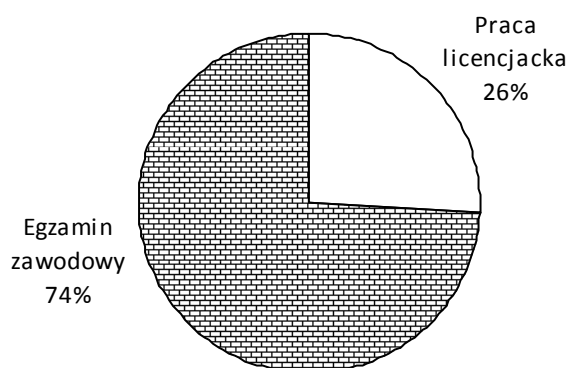
Można wiązać to z faktem, że współczesna gospodarka często wymaga elastyczności zawodowej. Oznacza to, że coraz rzadziej pracownik wykonuje wyuczony zawód przez całe życie. Dlatego nie zawsze można nastawiać się w przypadku nauk ekonomicznych na wykonywanie konkretnego zawodu. Należy umożliwić studentom zdobycie wiedzy ogólnej oraz ogólnych umiejętności w celu łatwiejszego przystosowywania się do zmiennego rynku pracy. Wykorzystując koncepcje uczenia się przez całe życie, uczelnie powinny umożliwić studentom zdobycie efektów specjalistycznego kształcenia w formie studiów podyplomowych oraz kursów specjalistycznych.

Według respondentów około 1/3 zajęć powinna być prowadzona przez osoby spoza środowiska akademickiego wykonujące zawód związany z księgowością. Można więc stwierdzić, że respondenci preferują prowadzenie zajęć przez praktyków.

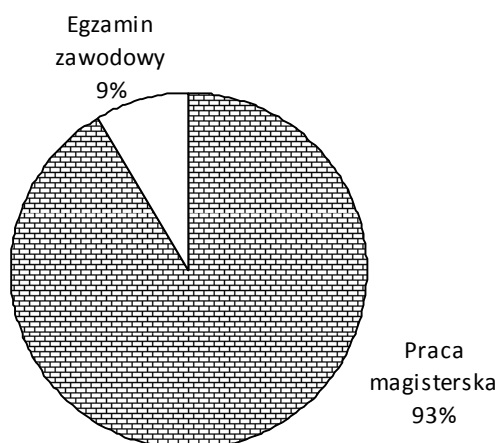
Pytania piąte i szóste dotyczyły formy ukończenia studiów (egzamin zawodowy, praca dyplomowa). Jak wynika z rys. 4 i 5, respondenci uważają, że studia I stopnia powinny się kończyć raczej egzaminem zawodowym (74 %), natomiast studia II stopnia – obroną pracy magisterskiej (93%).

Rys. 3. Odpowiedzi na pytanie 3: Czy studia II stopnia powinny mieć charakter mieszany, praktyczny czy ogólnoakademicki?

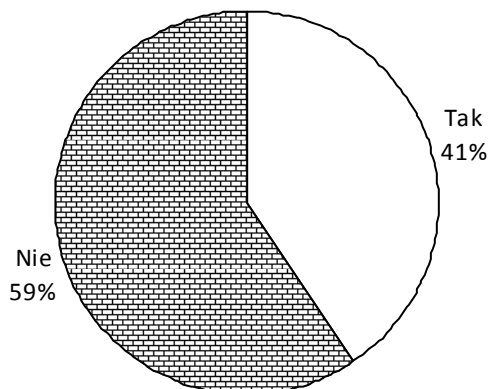

Rys. 4. Odpowiedzi na pytanie 4: Czy studia I stopnia powinny kończyć się egzaminem zawodowym czy pracą licencjacką?

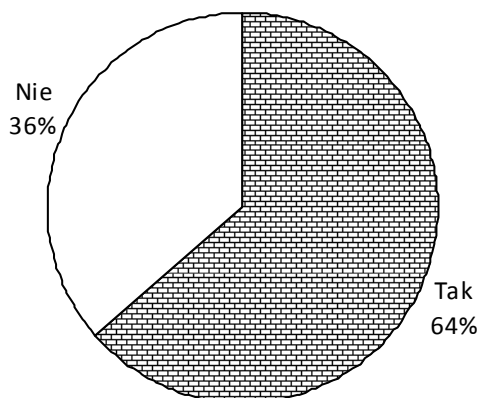
Rys. 5. Odpowiedzi na pytanie 5: Czy studia II stopnia powinny kończyć się egzaminem zawodowym czy pracą magisterską?

Jednym z elementów wdrażania krajowych ram kwalifikacji powinno być opracowanie przez uczelnie zasad uznawania (potwierdzania) kwalifikacji nabytych formalnie i pozaformalnie poza uczelnią. Jeśli chodzi o uznawanie kwalifikacji poza uczelnią (rys. 6), 59% uważa, że nie należy ich uznawać.

Rys. 6. Odpowiedzi na pytanie 6: Czy należy uznawać kwalifikacje uzyskane poza uczelnią?

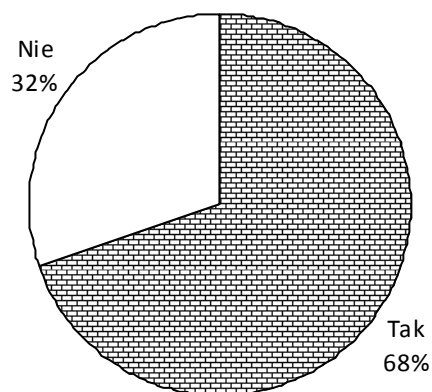
Uznawanie kwalifikacji zdobywanych poza uczelnią można uzależniać od jakości kształcenia w różnorodnych formach, na przykład w formie kursów zawodowych. W związku z tym 64% respondentów uważa, że kursy zawodowe organizowane przez różne jednostki powinny podlegać akredytacji przez uczelnie wyższe (rys. 7). Niewątpliwie może to być jednym z kryteriów opracowywania przez uczelnie zasad uznawania kwalifikacji zdobytych przez studentów poza macierzystą uczelnią.

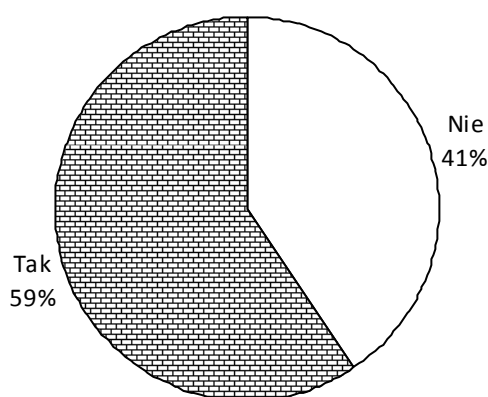
Rys. 7. Odpowiedzi na pytanie 7: Czy kursy zawodowe powinny podlegać akredytacji przez uczelnie?

Kolejne pytanie dotyczyło celowości opracowania standardu kształcenia z zakresu rachunkowości, uwzględniającego wymagania krajowych ram kwalifikacji. Około 2/3 respondentów dostrzega potrzebę opracowania takiego standardu (rys. 8).

Zgodnie z Ustawą Prawo o szkolnictwie wyższym studia stacjonarne są zdefiniowane jako forma studiów wyższych, w której co najmniej połowa programu kształcenia jest realizowana w postaci zajęć dydaktycznych wymagających bezpośredniego udziału nauczycieli akademickich i studentów. Analizując aktualne regulacje prawne można stwierdzić, że raczej nie będzie określona minimalna liczba godzin zajęć dydaktycznych z bezpośrednim udziałem nauczyciela akademickiego. Właśnie tego problemu dotyczy ostatnie pytanie zawarte w ankiecie. Większość respondentów (59%) jest zdania, że Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego powinno określić minimalną liczbę godzin zajęć dydaktycznych w celu realizacji programu studiów, co ilustruje rys. 9.

Rys. 8. Odpowiedzi na pytanie 8: Czy należy opracować odrębny standard kształcenia z zakresu rachunkowości obejmujący KRK?

Rys. 9. Odpowiedzi na pytanie: Czy z wytycznych MNiSW powinna wynikać minimalna liczba godzin zajęć dydaktycznych w programie studiów?

PODSUMOWANIE

Podsumowując, należy stwierdzić, że wiedza, umiejętności oraz kompetencje społeczne absolwenta są przede wszystkim wynikiem profesjonalnej wiedzy teoretycznej oraz praktycznych umiejętności pracowników dydaktycznych (Wydymus i Bandura 2008), a także organizacji procesu kształcenia przez uczelnie wyższe. W związku z tym determinantami, które powinny wpływać na program kształcenia księgowych na poziomie akademickim, powinny być:

- precyzyjne określenie sylwetki absolwenta oraz efektów kształcenia w zakresie wiedzy, umiejętności oraz kompetencji;
- potrzeby praktyki gospodarczej;
- uwzględnienie możliwości zdobywania certyfikacji zawodu po ukończeniu studiów.

Z przeprowadzonych badań ankietowych wynika, że respondenci opowiadają się raczej za ewolucyjnymi zmianami zasad nauczania rachunkowości na studiach wyższych. Potwierdzeniem jest wskazanie na mieszany charakter studiów z zakresu rachunkowości, łączący profil ogólnoakademicki i praktyczny, a także brak zgody na uznawanie kwalifikacji uzyskanych poza uczelnią. Wnioski te są szczególnie interesujące w kontekście inicjatywy wyodrębnienia rachunkowości jako kierunku studiów.

PIŚMIENNICTWO

Kaczmarczyk S. 2003. Badania marketingowe. Metody i techniki. Warszawa, PWE.

Nowy model kształcenia, <http://www.nauka.gov.pl/szkolnictwo-wyzsze/reforma-szkolnictwa-wyzszego>, dostęp dn. 17.10.2011 r.

Rozporządzenie z 24 listopada 2011 r. Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 24 listopada 2011 r. w sprawie krajowych ram kwalifikacji. DzU z 2011 r., nr 253, poz. 1520, ze zm.

Rozporządzenie Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego z 12 lipca 2007 r. w sprawie standardów kształcenia dla poszczególnych kierunków oraz poziomów kształcenia, a także trybu tworzenia i warunków, jakie musi spełniać uczelnia, by prowadzić studia międzykierunkowe oraz makrokierunki. DzU z 2007 r., nr 164, poz. 1166, ze zm.

Ustawa z 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym. DzU z 2005 r., nr 164, poz. 136, ze zm.

Wydymus Z., Bandura B. 2008. Wyzwania uczelni ekonomicznych w kształtowaniu sylwetki absolwenta, w: Dydaktyka w naukach ekonomicznych. Szczecin, AR w Szczecinie, 201.